

waarvan de laatste te Kampen in 1929, met een gewijzigde ondertitel: 'van 1795 tot heden'), is het stuk over de D uiteraard beknopt (65-72) en informatief van aard. Dat neemt niet weg dat het duidelijk het gereformeerde geluid laat horen. Daarin ontbreekt de verontwaardiging niet: 'De Gereformeerden moesten uitgedreven worden. En waarom? Wat had men gedaan? Niets anders dan wat God gebod. Men had voor de heiligheid van 's Heeren huis gewaakt. En, terwijl de Synode ontkenners van het goddelijke Zoon-schap van Christus, aanranders van Gods heilig Woord, versmaders van het dierbaar zoenbloed ongemoeid liet, ontzette men getrouwe leeraars, die bij Gods Woord en de belijdenisschriften bleven, uit hunne bediening' (70). Het boekje van K. Fernhout Mz., *De Gereformeerde Kerken in Nederland*, Baarn 1912 (verschenen als no. 1 van de serie Kerk en Secte, onder redactie van S.D. van Veen), is in feite bijna helemaal aan de D gewijd. Alleen het laatste stuk handelt over de vereniging van 1892. Dit is het eerste werk aan gereformeerde kant, waarin de gebeurtenissen vrij uitvoerig worden verteld. Het verhaal zet de zuiverheid van het dolerende streven, in 't bijzonder van hun leidlieden, voorop en probeert met de feiten aan te tonen dat de beschuldigingen aan het adres van de dolerenden op onwaarheid berusten, ook dat hen én door de besturen van de NHK èn door de burgerlijke rechter groot onrecht is aangedaan. Hij levert overigens ook 'zelfkritiek': niet overal verliep de kerkelijke actie vlekkeloos en waren de motieven (helemaal) goed. Maar, zo concludeert de schrijver, 'terwijl dit alles met diepen ootmoed voor God en mensen moet beleden, mag toch tot roem van Gods genade betuigd, dat . . . de vrijmaking der Kerken op zeer vele plaatsen ook waarlijk de aanvang was van waarachtige reformatie' (46).

De gereformeerde historicus van de D is de predikant J.C. Rullman. Hij publiceerde *De strijd voor kerkherstel in de Nederlandsch Hervormde Kerk der XIXe eeuw*, Amsterdam 1915 (derde druk Kampen 1936). Beide werken, waarvan het eerste de voorgeschiedenis en het D-conflict te Amsterdam in 1886, het tweede de uitbreiding en de organisatie van de D behandelt, zijn ontstaan uit artikelen in het blad *Hollandia*. Die ontstaanswijze verklaart het gebrek aan samenhang. In beide delen zijn de bronnen waaruit Rullmann geput heeft, frequent en vaak uitvoerig aangehaald. Hinderlijk is dat hij niet of gebrekkig heeft aangegeven waar wat hij citeert te vinden is. De selectie van bronnen is geschied op basis van het par-